

Povolání zvolených poslanců za první republiky a dnes¹

Professions of elected deputies during the interwar period and now

MARKÉTA POLÁKOVÁ, TOMÁŠ KOSTELECKÝ²

Abstract: *The article focuses on an analysis of the professions of Czech deputies in the interwar period and in the period after 1989. Based on the theoretical framework of representation we assume that voting decisions are influenced not only by party electoral programs, but also by the individual characteristics of candidates. Candidate professions may indicate whether they are considered to be sufficiently qualified and whether they are considered to represent the interests of voters. The aim of the article is to analyse the differences between two historical periods and the differences among parliamentary parties. The analysis proved that the structure of professions of parliamentary representatives changed dramatically over time. The professions of representatives in the interwar period tended to resemble the professions of their core voters, and hence were rather different across political parties. In contrast, the professions of parliamentary representatives elected on the party list of different parties became rather similar after 1989. A clear tendency towards the emergence of professional politicians can be observed. A descriptive type of representation is on the decline.*

Keywords: *Deputies; Professions; Political Representation; Voting Behaviour; Parliamentary Parties*

1. Úvod

Poslanci zvolení do parlamentu v něm vždy někoho nebo něco reprezentují. Pojetí politické reprezentace se ovšem historicky proměňovalo. Zatímco až do 18. století členové parlamentu reprezentovali hlavně zájmy majitelů pozemků, pojetí politické reprezentace změnila masová hnutí za volební právo nemajetných mužů, vznik masových politických stran, a posléze i hnutí usilující o volební právo žen

¹ Článek byl vytvořen s podporou grantu GAČR, reg. č. P408/12/1442 „Stabilita a změny prostorových vzorců volebních preferencí na území České republiky od zavedení všeobecného hlasovacího práva – příčiny a důsledky.“

² Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., odd. Lokální a regionální studia, Jilská 1, 110 00 Praha 1 / Institute of Sociology, Czech Academy of Sciences, Prague, Czech Republic. Contact: marketa.polakova@soc.cas.cz, tomas.kostecky@soc.cas.cz.

(Gelnarová 2010: 122). Přijetím demokratické formy vlády zároveň došlo k vytvoření systému, jenž fungoval na principu občana-voliče, který volbou svých reprezentantů aktivně participuje na politickém rozhodování, a zvoleného reprezentanta, který by měl v ideálním případě hájit voličovy zájmy. V tomto článku vycházíme z takového teoretického pojetí reprezentace, které poukazuje na to, že voliči jsou ve svém rozhodnutí, kterou stranu budou volit, ovlivňováni nejen volebními programy stran, ale zároveň také individuálními charakteristikami kandidátů. Cílem tohoto článku je popsat a srovnat povolání poslanců zvolených do Poslanecké sněmovny, a to na jedné straně poslanců zvolených za první republiky a na straně druhé poslanců zvolených ve svobodných a demokratických volbách v době po roce 1989.³ Dané téma, kterému v českém prostředí prozatím nebyla věnována hlubší pozornost, rozvíjí současný stav poznání ve výzkumu politické reprezentace a v obecnějším smyslu i ve zkoumání volebního chování jako takového. V první části článku, která slouží zejména jako teoretický rámec k vymezení výzkumného pole pro následnou deskripci a komparaci, budeme nejprve prezentovat základní teze konceptu reprezentace (sekce 2) a následně zmíníme základní rozdíly mezi situací za první republiky a situací po roce 1989 z hlediska povolání poslanců (sekce 3). Stěžejní část textu pak tvoří sekce 4–6, v nichž na základě dat získaných z Archivu Poslanecké sněmovny a ČSÚ popisujeme rozdíly mezi Poslaneckou sněmovnou v meziválečném období a po roce 1989. Po prezentaci obecnějšího srovnání pak přinášíme konkrétní příklady proměny (či stability) zastoupení jednotlivých profesí v Poslanecké sněmovně a zamýšlíme se nad jejími příčinami.

2. Teoretický rámec politické reprezentace v kontextu povolání poslanců

Existují různé možnosti, jak chápat politickou reprezentaci. V této sekci chceme prezentovat základní teze autorů a autorek, kteří se ve své výzkumné práci této otázce věnovali. K těm nejvlivnějším patří politická teoretička Hanna Fenichel Pitkin, která ve své publikaci *The Concept of Representation* (1967) definovala čtyři základní typy politické reprezentace: formální (zástupce ze zákona jedná jménem svých voličů), deskriptivní (reprezentant je svými společenskými znaky – např. rasa, pohlaví, zaměstnání – podobný těm, které zastupuje), symbolická (vychází z významu, který má zastupitel pro ty, které reprezentuje a je založena na víře, pocitech a náladách) a substantivní (představuje reálné jednání v zájmu voličů).

Zmiňovaná publikace je jedním z nejvlivnějších a nejcitovanějších teoretických rámců konceptu politické reprezentace. V definici Pitkin je politická reprezentace vnímána jako aktivita, která „opětovně zpřítomňuje nepřítomné“

³ V obou sledovaných obdobích omezuje kvůli srovnatelnosti svůj zájem jenom na poslance zvolené na území dnešní České republiky.

(Pitkin 1967: 8), neboli umožňuje zastoupení hlasů, názorů a postojů občanů v politickém procesu. Vztah mezi volenými zástupci a voliči je mnohdy diskutován ve smyslu, zdali by zvolení reprezentanti měli působit spíše jako *zmocněnci* či *delegáti* (delegate) voličů, nebo jako jejich *opatrovníci* (trustee). Obě formy kladou odlišný důraz na to, jak by měl zvolený zástupce jednat: Zatímco delegát by měl zejména sledovat preference svých voličů, opatrovník by se měl více řídit vlastním úsudkem o správnosti postupu jednání.

Pitkin se ve svých úvahách nesnažila sladit tuto paradoxní povahu reprezentace, ale naopak zdůrazňovala, že toto dualistické pojetí by se mělo stát základem vnitřního kontrolního mechanismu, v němž občané zajišťují autonomii jak volených zástupců, tak voličů. Reprezentanti by tedy měli jednat tak, aby si na jedné straně udrželi důvěru svých voličů, kteří je zvolili na základě nějakého očekávání, a zároveň si na druhé straně udrželi schopnost jednat nezávisle na jejich přáních (Pitkin 1967). V případě deskriptivní reprezentace Pitkin představuje koncept, v němž strany vyjadřují zájem o konkrétní sociální skupiny a kladou důraz, aby jejich zastupitelé byli podobní těm, které zastupují (ibid.). Reprezentant by tak měl být vybrán na základě společné identity, zájmů či zkušeností (O'Neil 2001). Samotná deskriptivní reprezentace nezaručuje, že političtí reprezentanti podobní svým voličům budou hájit jejich zájmy. Stěžejní zůstává substantivní reprezentace, která klade důraz na reálné jednání politiků a soustředí se na to, jestli reprezentant bude skutečně zájmy voličů reprezentovat.

Ačkoliv pojetí politické reprezentace H. Pitkin mělo i kritiky, kteří zdůrazňovali, že Pitkin již dále neukazuje způsob, jak lze identifikovat objektivní zájmy voličů, její práce přesto ovlivnila vnímání politické reprezentace a stala východiskem pro práce mnoha dalších autorů (např. Dahl 1989; Plotke 1997; Mansbridge 2003; Rehfeld 2006; Pollak 2007; Brito Vieira a Runciman 2008, Urbinati a Warren 2008; Pollak et al. 2009 aj.), kteří se konceptem politické reprezentace zabývali. Výzkumy v oblasti teorie politické reprezentace prošly zejména v posledních letech určitou renesancí a v reakci na nové podněty (např. problematika evropské integrace a teorie demokracie) si autoři v rámci svých studií kladou aktuální otázky po funkčnosti a roli politické reprezentace, diskutují, kdy je reprezentace skutečně „demokratická“ a spravedlivá či otevírají otázku potenciálně nových modelů reprezentace (srov. Pollak 2007; Urbinati a Warren 2008; Pollak et al. 2009). Cílem tohoto článku však není teoretický rozbor problematiky politické reprezentace, a proto se do detailnějších diskusí pouštět nebudeme. Pojetí politické reprezentace Hanny F. Pitkin vnímáme jako základní východisko pro naše úvahy při srovnávání profesí zastoupených poslanců za první republiky a dnes.

Jak již bylo řečeno, v modelu tzv. deskriptivní reprezentace se klade důraz na podobnost reprezentovaného a reprezentujícího. V této souvislosti je v odborné literatuře nejčastěji diskutováno zastoupení konkrétních, často podreprezentovaných, skupin – zejména zastoupení žen, případně zastoupení národnostních

a rasových menšin (Sapiro 1981; Phillips 1998; Williams 1998; Mansbridge 1999 aj.). Někteří autoři nicméně upozorňují, že deskriptivní reprezentace se nemusí týkat pouze viditelných charakteristik, jako je barva pleti nebo pohlaví, ale i sdílené zkušenosti vyplývající ze sociální třídy a profese, kterou zastupitel vykonává (Mansbridge 1999: 629). Sociální třída tradičně tvořila jednu z konfliktních linií, na nichž bylo postaveno dělení politického spektra na politické strany (Lipset a Rokkan 1967). Manza a Brooks (2008: 222) identifikovali tři faktory na individuální úrovni, které by mohly vysvětlit, proč je sociální třída spojena s určitým typem politického chování. Mezi tyto faktory patří společné ekonomické zájmy; skupinové vědomí (lidé pohlížejí na sebe jako členy společné skupiny); a šíření nových myšlenek nebo posilování stávajících predispozic sociálními sítěmi definovaných sousedstvím a skupinami povolání. Model deskriptivní reprezentace nehovoří o reálném jednání reprezentantů, ale zvyšuje očekávání, že reprezentantovi bude záležet na tom, aby zájmy voličů byly skutečně hájeny. Jedinci, kteří jsou vystaveni podobným socioekonomickým podmínkám, sdílejí společnou pozici v systému sociální stratifikace a mají podobné ekonomické a jiné zájmy, totiž disponují v důsledku určitým pocitem skupinové příslušnosti a jsou svým prostředím podporováni k prosazování zájmů této skupiny. Mohlo by se zdát, že v ideálním případě by složení zastupitelského orgánu ve smyslu deskriptivní reprezentace mělo zrcadlit poměry ve společnosti, kterou zastupuje. Nicméně, jak upozorňuje např. Goodin, pokud jsou skupiny, které by měly být zastoupeny, příliš početné, různorodé či průřezové, je jejich kompletní fyzické zastoupení v početně omezeném zastupitelském orgánu nemožné. Zrcadlit se tak mohou pouze nejvýraznější rozdílnosti mezi skupinami v dané společnosti (Goodin 2004).

V této studii chceme zkoumat povolání poslanců. Vycházíme z empiricky ověřeného zjištění, že při volebním rozhodování se voliči rozhodují jak podle strany, tak podle osobností kandidátů (Červenka 2014). Předpokládáme tudíž, že při volebním rozhodování voliči mohou věnovat určitou pozornost i individuálním charakteristikám kandidátů, které mohou voličům napovědět, jestli se kandidát může vcítit do podobných problémů jako volič a tím pádem ho může adekvátně zastupovat, popřípadě, jestli má dostatečnou kvalifikaci, aby za voliče kompetentně jednal.

Takové úvahy voličů lze předpokládat jak v případě, kdy voliči mohou udělováním preferenčních hlasů ovlivňovat to, kteří kandidáti ze stranické kandidátky získají poslanecká křesla (např. v československých, resp. českých volbách do Poslanecké sněmovny po roce 1989), ale i v případě, že je používán systém přísně vázaných kandidátek, jako tomu bylo v Československu v období první republiky. Ve druhém zmíněném případě mohou individuální charakteristiky kandidátů na předních místech stranické kandidátní listiny přinejmenším ovlivňovat rozhodnutí voličů, zda dát svůj hlas takové straně či ne. Z kandidátních listin se volič může dočíst základní údaje o kandidátech, mezi něž patří pohlaví,

věk, místo bydliště, povolání a případně vysokoškolský titul. V informacích, které o sobě kandidující sděluje, se zároveň objevují i skrytá sdělení přinášející předpoklad určitého jednání. Voliči se mohou domnívat, že jim podobní kandidáti budou s větší pravděpodobností jednat v jejich zájmu, pokud budou zvoleni. Povolání, které kandidát na kandidátní listině uvádí, je, na rozdíl od pohlaví nebo věku, poněkud „flexibilnější“ kategorií. O tom, co bude kandidát udávat za své povolání, může do určité míry rozhodovat sám. Kandidát může svoje povolání měnit. Může také, pokud má zároveň více povolání (typicky původní povolání „před vstupem do politiky“ a „politické povolání“, které získal v průběhu své politické dráhy), zvolit jedno z nich. Taková volba pak především vypovídá o tom, kým chce kandidát pro voliče být.

V této souvislosti se hovoří o individuálních charakteristikách kandidátů jako o „zkratkách“ pro voliče s nízkou informovaností. V dosavadních studiích o českých politicích se setkáváme s výzkumem vlivu sociodemografické struktury poslanců na jejich politické postoje (např. Linek 2009). Existuje i několik zahraničních studií, které zasazují Českou republiku do širšího kontextu výzkumu vzniku postkomunistických politických elit (Ilonszki a Edinger 2007; Shabad a Slomczynski 2002). Význam individuálních charakteristik kandidátů jako identifikačních znaků pro voliče byl v českém prostředí podrobněji sledován spíše na úrovni voleb do zastupitelstev obcí (Bernard 2012). Ačkoli ve volbách do Poslanecké sněmovny nemusí hrát tyto individuální charakteristiky kandidátů pro rozhodování voličů tak významnou roli jako ve volbách komunálních (Bernard 2012: 615), domníváme se, že údaje o povolání poslanců mají určitou vypovídající hodnotu. V textu si klademe několik otázek:

Jak se změnilo profesní složení poslanců za první republiky a profese poslanců po roce 1989?

Jaké jsou konkrétní rozdíly mezi jednotlivými historickými obdobími a mezi parlamentárními stranami?

Co je příčinou těchto rozdílů, jak je lze vysvětlit a je možné sledovat nějaké trendy?

V následujících sekcích se pokusíme na tyto otázky odpovědět.

3. Povolání poslanců: rozdíly mezi situací za první republiky a po roce 1989

Při srovnávání dvou různých historických období z hlediska povolání poslanců je nutné mít na paměti některé klíčové rysy, které daná období charakterizovaly. Je zřejmé, že se v povolání poslanců odráží socioekonomický vývoj společnosti, který z prvorepublikové industriální fáze prošel přes fázi socialistickou k současné postindustriální a informační společnosti. V roce 1930 byla na území českých zemí převaha zejména dělnického obyvatelstva, přičemž nejpočetnější skupinu představovali dělníci pracující v průmyslu, stavebnictví či řemesle. Druhou

nejpočetnější skupinu tvořili drobní a střední rolníci (Kučera 1994: 14). Po druhé světové válce došlo v souvislosti s nástupem socialistického režimu k výrazným změnám v hospodářství. V zemědělství byla provedena násilná kolektivizace, průmyslové podniky byly zestátněny a ekonomika začala být řízena centrálně. K dalším změnám pak logicky došlo po roce 1989, kdy Československo nastoupilo etapu návratu k tržní ekonomice a zemi zasáhly procesy restituce a privatizace, které významně ovlivnily vývoj pracovní struktury (Jeneralová 2011). Struktura pracovního trhu je tak mnohem rozmanitější, než tomu bylo za první republiky, a potenciální cílení volebních stran na určité sociální skupiny je tak složitější.

Důležité jsou také základní rozdíly v legislativní úpravě postavení poslance a ve volebním systému v obou sledovaných obdobích, protože ty mohou ovlivňovat strategii kandidátů ohledně uvádění informací o jejich povolání. Jedním z faktorů, který je třeba brát v úvahu, je skutečnost, že v první republice byla povinná volební účast. Lze očekávat odlišné chování voličů, když si svoje reprezentanty zvolit mohou a když si je zvolit musí. Stejně tak mohou být odlišné strategie kandidátů v okamžiku, kdy očekávají, že k volbám půjdou až na výjimky všichni voliči, než když předem počítají, že se značná část obyvatelstva voleb nezúčastní. Oproti první republice dnešní volební systém umožňuje voličům dávat preferenční hlasy jednotlivým kandidátům. Alespoň teoreticky je tak možno změnit pořadí kandidátů a mít tak větší vliv na to, která konkrétní osobnost bude zvolena. V období první republiky to možné nebylo. Značnou strnulost a malou obměnou stranicko-politické scény první republiky podporovala existence poměrného volebního systému s přísně vázanými kandidátkami, v rámci kterého volič nemohl žádným způsobem ovlivnit pořadí na kandidátní listině (Broklová 1992: 82). Politické strany byly téměř v celém meziválečném období vedeny politiky, kteří se do jejich čela postavili často již na přelomu století nebo v počátcích existence Československa. Hlavním důvodem výměny stranických elit bylo jejich úmrtí (Cabada a Šanc 2005: 23). Velká personální stabilita u řadových poslanců byla za první republiky navíc posilována skutečností, že mandát nepatřil poslanci, ale politické straně, kterou zastupoval. Pokud poslanec prokazoval věrnost své straně, mohl očekávat, že bude v příštích volbách opět zařazen na volitelné místo. Pokud byla naopak loajalita ke straně porušena, byli poslanci potrestáni vyloučením ze strany či dokonce ztrátou mandátu rozhodnutím tzv. volebního soudu ustanoveného samotnou sněmovnou.⁴ V reakci na zkušenosti s přílišnou centralizací politické moci do úzkého okruhu stranických špiček za první republiky bylo po roce 1989 rozhodnuto, že poslanecký mandát nesmí být „vlastnictvím“ politické strany, ale má patřit konkrétním poslancům. V článku 26

⁴ Volební soud zbavil poslance mandátu, pokud „přestal býti z důvodů nízkých nebo nečestných příslušníkem strany, na jejíž kandidátní listinu byl zvolen“ (dle zákona o volebním soudě 125/1920 Sb.), což se běžně stávalo.

Ústavy České republiky je proto explicitně uvedeno, že „poslanci a senátoři vykonávají svůj mandát osobně v souladu se svým slibem a nejsou přitom vázáni žádnými příkazy“, tedy ani příkazy strany, na jejíž kandidátní listině byli zvoleni.

Při posuzování postavení poslance je také nutno vzít v úvahu, že každý zvolený kandidát získal s poslaneckým mandátem zároveň zaměstnání na plný úvazek. Za první republiky šlo o práci s vysoce nadprůměrným platovým ohodnocením, blížícím se platům členů vlády.⁵ I po roce 1989 patřilo povolání poslance mezi finančně lukrativní. Plat poslanců je na rozdíl od první republiky sice zdaňován, příjmy velké většiny dnešních poslanců jsou však vyšší, než naznačuje údaj o základním platu. Většina z 200 zákonodárců zastává i nějakou další sněmovní funkci, za což pobírají podstatné finanční přídatky (plat předsedy parlamentního výboru je kupříkladu 4,18násobkem průměrné mzdy v nepodnikatelské sféře, plat předsedy podvýboru 3,58násobkem...). K platu poslancům navíc přísluší další příjmy formou poslaneckých náhrad, z nich výdaje na reprezentaci, dopravu a stravování při tuzemských cestách jsou hrazeny paušální částkou přesahující 50 % základního platu (§ 9, odst. 1 a) a b)) bez nutnosti prokazování skutečných výdajů.⁶

Rozdíly jsou také z hlediska způsobu fungování, financování a společenské role politických stran. Za první republiky měly politické strany výjimečné postavení a měly silný vliv na společenské dění. Jejich role se také promítala do řady přidružených zájmových, odborových organizací, podnikatelských družstev či vzdělávacích zařízení. Členství příznivcům jednotlivých stran přinášelo jednak hospodářské výhody, ale také možnosti kariéry či kulturního vyžití (Kostecký et al. 2014; Krejčí 2006). Mocným nástrojem politického působení a budování stranické organizace byly noviny, které politické strany často financovaly. Rozdílné bylo též financování politických stran, kdy za první republiky strany “žily” zejména ze členských příspěvků, jelikož počet straníků byl mnohem vyšší než dnes. I dnes je rozpočet stran tvořen interními zdroji straníků, nicméně většinu stranických příjmů tvoří externí zdroje externí (státní dotace, popř. sponzorské dary). Prvorepublikový systém podporoval užší propojení s voliči, větší zodpovědnost za jejich zastupování a hájení jejich konkrétních zájmů. Dnes se vztah politických stran ke společnosti mění a spíše než napojení na konkrétní

⁵ Platové nároky členů vlády upravovaly zvláštní zákony č. 94/ 1918 Sb. Z. a n. č. 317/1920 Sb. Z. a n. a 319/1920, více viz Vlada.cz (nedat.). Předsedovi vlády byl stanoven základní roční plat 70 000 Kč a členům vlády 60 000 Kč. Předsedové Poslanecké sněmovny měli stejný plat jako členové vlády, místopředsedové pak 48 000 Kč ročně, vysoký plat, dosahující spolu s tzv. „drahotným přídatkem“ 36 000 Kč ročně, měli i řadoví poslanci. Pro srovnání: Platy špičkových politiků byly sice na podobné úrovni jako plat univerzitního profesora, ale i plat řadového poslance byl mnohem vyšší než platy většiny ostatních profesí. Soukromý úředník si v průměru ročně vydělal 15 600 Kč, horník okolo 12 000 Kč, lidé pracující v průmyslové výrobě a začínající učitelé měli roční plat zhruba 8 000 Kč.

⁶ Do roku 2011 navíc paušální náhrady nepodléhaly zdanění.

společenské skupiny se ve své činnosti zaměřují na obecnější řešení otázek zaměstnanosti, ekonomického růstu či rozvoje sociálního státu (Mair 1997). Tyto strany často mají spíše charakter univerzálních catch-all stran usilujících o podporu všech částí společnosti (v českém prostředí má takový charakter zejména současná ČSSD, ODS, TOP 09 či ANO) a přimykají více než k občanské společnosti ke státu (s čímž souvisí také zmiňované změny ve financování stran).

Socioprofesionální struktura zvolených poslanců může být též částečně ovlivněna odlišným omezením věku kandidáta za první republiky a po roce 1989. Kandidát do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé musel dosáhnout 30 let a být alespoň tři roky občanem Československa. Dnes může být poslancem Poslanecké sněmovny zvolen každý volič, který alespoň ve druhý den voleb dosáhl věku nejméně 21 let a není zbaven způsobilosti k právním úkonům (§ 25, § 1 odst. 7 a § 2 písm. b) zákona o volbách do Parlamentu).

Období první republiky je také charakteristické tím, že vedle československých stran figurovaly v politickém životě země i strany národnostních menšin. Nejvýraznější menšinou byli Němci, jejichž počet podle sčítání lidu v roce 1930 činil na území českých a moravských zemí 3 071 000 (29,8 % obyvatel). Nicméně struktura německých prvorepublikových stran do značné míry kopírovala strukturu a zaměření stran československých a nebyly pozorované výraznější rozdíly mezi povoláním českých a německých zvolených poslanců.

4. Metodologie a použitá data

Údaje o povolání zvolených poslanců jsme zjišťovali ve volebních obdobích následujících po příslušných parlamentních volbách. Konkrétně šlo o čtyři prvorepublikové volby (1920, 1925, 1929 a 1935) a osm postkomunistických voleb (1990, 1992, 1996, 1998, 2002, 2006, 2010 a 2013). Volby do ústavodárného Národního shromáždění v roce 1946 byly z našich analýz vynechány záměrně, protože je už nepovažujeme vzhledem k částečnému omezení svobodné politické soutěže za volby zcela demokratické.

Údaje o povolání poslanců zvolených do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v letech 1996–2013 pocházejí z dat získaných od Českého statistického úřadu (dále ČSÚ). V datech ČSÚ jsou zaznamenány údaje, které budoucí poslanci před svým zvolením uvedli na kandidátní listiny. Informace o původním povolání poslanců z let 1990 a 1992 byly získány od Archivu Poslanecké sněmovny, který tyto údaje začal v roce 2015 systematicky evidovat. O něco komplikovanější situace byla při zjišťování povolání poslanců zvolených do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé v letech 1920–1935. Údaje o povolání byly i za první republiky uváděny na volebních lístcích, žádná kompletní databáze informací o poslancích z tohoto

zdroje však neexistuje. Při zjišťování informací o povolání poslanců jsme proto vycházeli ze stenoprotokolů a ze zápisů z úvodních schůzí nově zvolených Poslaneckých sněmoven po volbách, které jsou přístupné ve Společné česko-slovenské digitální parlamentní knihovně a zveřejněné online na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Ve výše uváděných dokumentech jsou jednotliví poslanci uváděni jménem, v řadě případů je však uváděno i jejich povolání, místo bydliště a volební kraj, ve kterém kandidovali. Údaje o povolání tak vycházejí z toho, jak poslanci charakterizovali sami sebe, resp. jak se prezentovali orgánům Poslanecké sněmovny. Poslanecká sněmovna za první republiky měla celkem 300 poslanců volených na 6 let, nicméně do našich analýz jsme zahrnuli pouze ty, kteří byli zvoleni v českých a moravských volebních krajích. Jejich počet se v jednotlivých volbách mírně lišil, ale pohyboval se okolo 230. Většinou se jednalo o poslance národnosti československé (de facto to byli Češi, Moravané a Slezané), zhruba třetinu tvořili poslanci německé národnosti, jednotlivě pak byli zastoupeni poslanci polské a maďarské národnosti.

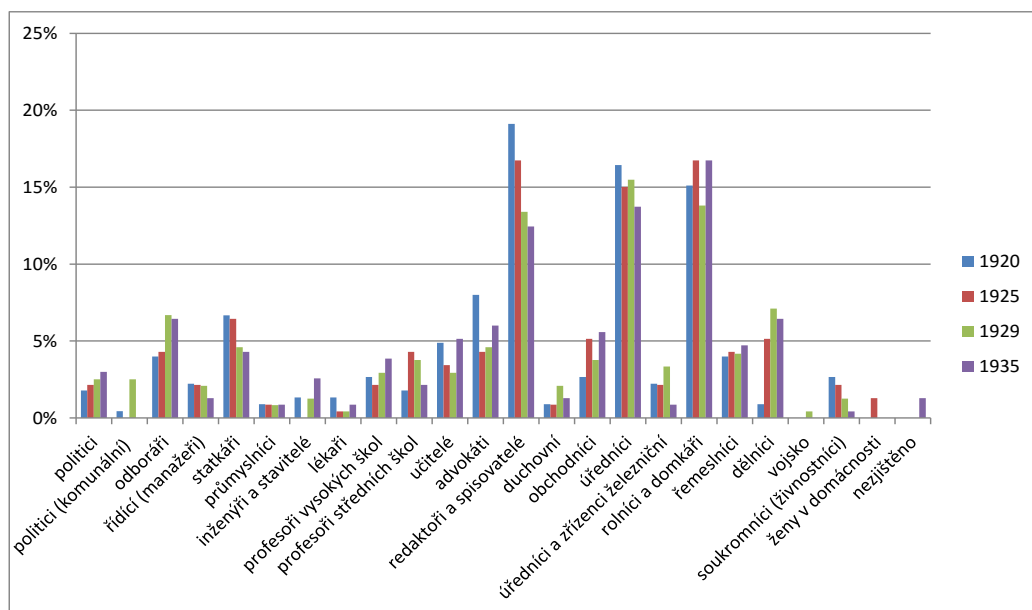
Získané informace o povolání poslanců jsme následně kategorizovali. Kategorizace skupin povolání vychází opět z údajů ČSÚ, zveřejněných v publikaci *Volby do Národního shromáždění: historický přehled výsledků voleb za období 1920–1935*. Skupiny povolání poslanců použité v publikaci ČSÚ jsme mírně upravili. V případě poslanců zvolených po roce 1989 jsme klasifikaci povolání rozšířili o nové kategorie. Při zařazování poslanců do jednotlivých skupin povolání jsme se v některých individuálních případech setkali s problémy plynoucími z nejednoznačnosti či specifčnosti určitých povolání. Za první republiky se to týkalo zejména řemeslných profesí. U poslanců udávajících řemeslnou profesi nelze zjistit, zda pracovali pro nějakou firmu jako zaměstnanci, nebo zda pracovali jako soukromníci. U novodobých poslanců se objevovaly individuální případy povolání, které nemohly být zařazeny do žádné z kategorií (např. čestný člen horské služby či pilot). Do databáze údajů o povolání byli zařazeni jenom poslanci, kteří byli zvoleni a získali mandát bezprostředně po volbách – tedy ne poslanci, kteří nastoupili jako náhradníci za zemřelé, odstoupené či odvolané poslance. Důležité je rovněž připomenout, že ve všech případech jde o povolání, která uváděli sami poslanci. Nemusí se tedy nutně jednat o aktuální skutečné zaměstnání poslanců (typické povolání kandidáta, který už byl poslancem a usiluje o znovuzvolení, je „poslanec“ nebo „politik“). U profese, kterou poslanci uvádějí, jde často spíše o jejich původní profesi, kterou vystudovali nebo ji zastávali před vstupem do politiky, kterou se chtěli ve volbách prezentovat. V případě, kdy se poslanec prezentoval jak povoláním, tak svou politickou funkcí, jsme dávali přednost zařazení poslance podle jeho profese (poslance uvádějícího, že je lékař a starosta, jsme považovali za lékaře). Vycházeli jsme totiž z předpokladu, že pokud má poslanec důvod uvádět i reálné povolání, znamená to, že se nechce výhradně prezentovat jako profesionální politik, ale chce zároveň zdůraznit i svou

původní profesi. Pokud měl zvolený poslanec více povolání, řídili jsme se podle toho, které uvedl na prvním místě.⁷

5. Povolání poslanců za první republiky

Graf č. 1 ukazuje počet zvolených poslanců v třídění podle skupin povolání za volební období počínajícími roky 1920, 1925, 1929 a 1935.⁸ Na první pohled jsou v grafu vidět tři nejfrekventovanější skupiny povolání – redaktoři a spisovatelé, rolníci a domkáři a úředníci – které byly nejčastější ve všech sledovaných volebních obdobích.

Graf 1: Povolání poslanců zvolených za první republiky (1920–1935) (relativní četnost)

Zdroj: Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (www.psp.cz), vlastní výpočty.

Pro první republiku bylo charakteristické, že se poslanci různých stran odlišovali udávaným povoláním. Samotné povolání poslanců tak bylo výrazným

⁷ Povolání se nám nepodařilo zjistit pouze u tří poslanců v roce 1935 zvolených za Sudetoněmeckou stranu. Poslanců, kteří měli natolik specifické povolání, že je nešlo přiřadit do žádné z kategorií (např. bylo pouze uvedeno „zaměstnanec“), nebyl příliš velký počet, nejvíce v roce 1922 (9 poslanců).

⁸ V uváděných grafech jsou profese poslanců seřazeny zleva doprava podle toho, do jaké třídy z hlediska současné klasifikace povolání (CZ-ISCO) náleží – od zákonodárců a řídicích pracovníků po pomocné a nekvalifikované pracovníky a zaměstnance v ozbrojených silách. Samostatně jsou pak uváděni soukromníci, ženy v domácnostech (v případě voleb za první republiky), studenti a důchodci (volby po roce 1990).

identifikačním nástrojem a napovídalo o stranické afilii poslance. V období první republiky se to týkalo zejména poslanců agrární (RSZML) a živnostenské strany (ČSŽOSS), strany komunistické (KSC), sociálně-demokratické strany dělnické (ČSDSD) a německých nacionálních stran (DNP, DNSAP).

Tabulka 1: Struktura povolání zvolených poslanců dle jednotlivých stran – vybrané československé strany, 1929 (absolutní četnost)

	ČSDSD	ČSL	RSZML	ČSNS	ČSŽOSS	KSC	ČSND
politici	1	0	1	2	0	0	0
politici (komunální)	1	0	3	0	0	0	0
odboráři	6	0	0	3	0	1	0
řídící (manažeři)	0	0	2	0	1	0	1
statkáři	0	0	7	0	0	0	0
průmyslníci	0	0	0	0	0	0	1
inženýři a stavitelé	1	0	0	1	0	0	0
lékaři	1	0	0	0	0	0	0
profesoři vysokých škol	0	0	1	2	0	0	1
profesoři středních škol	1	1	0	2	0	0	2
učitelé	2	3	0	0	0	0	0
advokáti	3	3	2	0	0	0	0
redaktoři a spisovatelé	10	3	1	2	3	3	3
duchovní	0	3	0	0	0	0	0
obchodníci	1	1	0	2	3	3	1
úředníci	7	1	1	11	0	0	1
úředníci a zřízenci železniční	1	1	0	3	0	0	1
rolníci a domkáři	1	6	13	1	0	0	0
řemeslníci	0	2	0	1	3	3	0
dělníci	1	0	0	1	1	13	0

Zdroj: Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (www.psp.cz), vlastní výpočty.

Pro názornou ukázkou rozdílnosti povolání poslanců nejúspěšnějších českých stran v roce 1929 slouží tabulka č. 1,⁹ z níž je dobře patrné, jaké profese se v té které straně objevovaly nejčastěji. V jednotlivých letech se zastoupení profesí v Poslanecké sněmovně proměňovalo, nicméně struktura povolání poslanců

⁹ Rok 1929 byl zvolen jako ilustrativní z toho důvodu, že se jednalo o rok, který byl zhruba uprostřed trvání období první republiky - tedy nejednalo se o období příliš brzké od vzniku nového státu a zároveň zde ještě nebyly patrné aspekty, které vedly k jejímu zániku.

v politických stranách zůstávala víceméně stejná. Relativně nejvíce byli zastoupeni redaktori a spisovatelé, a to ve všech politických stranách. Mnoho poslanců také tvořili rolníci a domkáři,¹⁰ kteří byli nejčastěji zvoleni jako kandidáti agrárníků – českých i německých, ale i na kandidátkách křesťanských stran. Poslanci pracující v zemědělství byli ovšem zastoupeni i v dalších stranách, u nichž by se to nemuselo vždy předpokládat. Zajímavostí je, že zatímco žádný poslanec agrární strany nebyl dělníkem, mezi poslanci sociálně-demokratické strany byli rolníci. Pokud k rolníkům a domkářům připočteme rovněž statkáře, je zastoupení poslanců pracujících v zemědělství ještě výraznější. Vedle poslanců agrární strany se svým typickým voličům profesně podobali i poslanci živnostenské strany – její poslanci byli většinou obchodníci, živnostníci a soukromníci.

Třetí nejpočetnější skupinu poslanců, která se vyskytovala napříč politickým spektrem, relativně nejvíce však mezi sociálními demokraty a národními socialisty (ČSNS), tvořili úředníci. U poslanců sociálních demokratů bylo také velice častým povoláním „odborář“, což souvisí s hlavními programovými tezemi strany, kterými byly zejména reforma sociálního pojištění, prosazení osmihodinové pracovní doby či ochrana zaměstnanců. Samotné zastoupení dělníků mezi poslanci nebylo u sociálních demokratů příliš časté (v roce 1920 pouze 1 dělník u ČSDSD a 1 dělník u německé sociálně-demokratické strany). Dělničtí poslanci se častěji objevovali až v roce 1925, kdy na politickou scénu první republiky vstoupila komunistická strana (KSČ). Největší pestrost, pokud jde o povolání poslanců, lze pozorovat u pravicové národní demokracie (ČSND), větší rozmanitost v povolání poslanců je patrná také u národních socialistů. Rozmanitá struktura povolání, zahrnující všechny vrstvy obyvatelstva od dělníků po univerzitní profesory, je také vidět u německých nacionálních stran, nejvýrazněji pak u Sudetoněmecké strany SdP v roce 1935. Zdá se, že SdP i tímto způsobem chtěla ukázat, že je „všennárodní“ stranou německé menšiny a ne jen stranou pro některé třídy, stavy či profesní skupiny. Ve volbách v roce 1935 se jí také víceméně stala, protože získala přibližně dvě třetiny hlasů všech voličů německé národnosti (Kostelecký et al. 2014: 140).

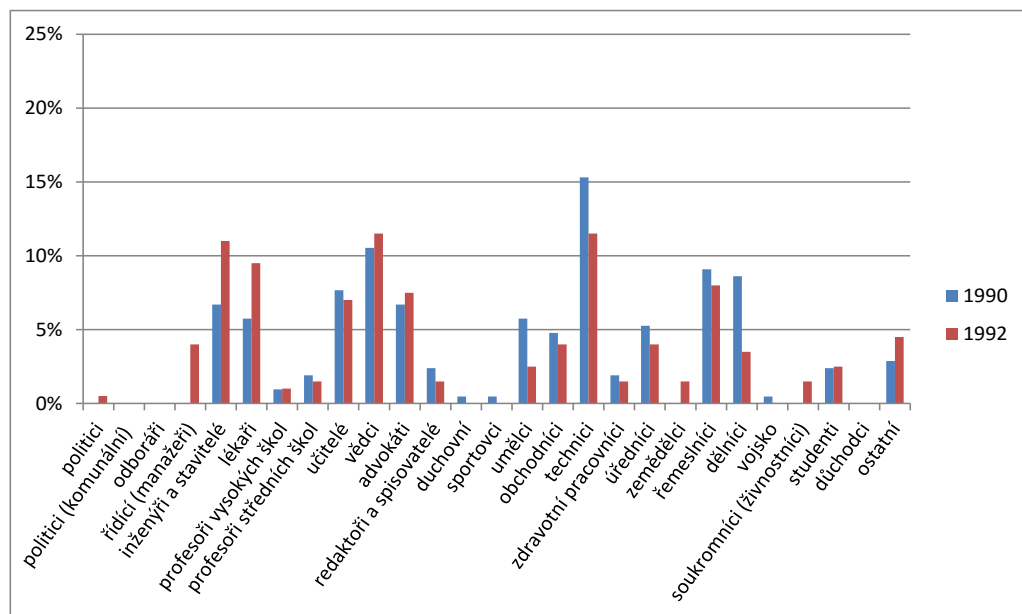
6. Povolání poslanců ve volbách po roce 1989

Listopadové události, které vedly v roce 1989 k pádu komunistického totalitního režimu, odstartovaly nejen proces vytváření a transformace politického systému a politických stran, ale také proměnu profesního zastoupení mezi poslanci (graf č. 2). Ústava České republiky stanovila existenci dvoukomorového Parlamentu až v roce 1993 a první dvoje volby v letech 1990 a 1992 se konaly ještě v době existence Československa. Tehdejší paralelou současné Poslanecké sněmovny byla Česká národní rada (ČNR). Ve volbách, které se konaly na jaře 1990, se do značné

¹⁰ Domkáři byli vlastníci domku či chalupy na vsi, většinou bez polí, nanejvýš se zahradou.

míry odráželo protestní vzepětí proti komunistickému režimu. Listopadová revoluce byla úzce spojena s iniciativami studentů, zapojením uměleckých a vědeckých osobností do politického života. Někteří z nich se pak stali prvními porevolučními poslanci. Mezi prvními poslanci bylo dále větší množství techniků, ale také řemeslníků a dělníků. Zatímco za první republiky se skutečně jednalo o profesionální dělníky a řemeslníky, do profesního složení poslanců po prvních postkomunistických volbách se do jisté míry promítá vliv předchozího režimu. Rada z poslanců, kteří uváděli, že vykonávají profesi dělníka či řemeslníka, zároveň měla vysokoškolský titul. V době vlády komunistické strany tak byli minimálně někteří z budoucích poslanců nuceni vykonávat profesi, jež neodpovídala jejich kvalifikaci. V roce 1992 se počet techniků, dělníků, řemeslníků a umělců zmenšil, naopak došlo ke zvýšení počtu inženýrů a stavitelů a lékařů. Mezi poslanci se také začínají objevovat ředitelé institucí (manažeři).

Graf 2: Povolání poslanců zvolených do ČNR v letech 1990 a 1992 (relativní četnost)

Zdroj: Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, vlastní zpracování.

Naprosto jiný obrázek o povoláních poslanců získáme při pohledu na situaci po roce 1996. Politika se čím dál tím víc stává záležitostí profesionálů a „elit“ – poslanci nezastupují jednotlivé vrstvy společnosti, tak jako za první republiky. Důraz na deskriptivní reprezentaci voličů poslanci, typický pro velkou část prvorepublikových politických stran, mizí.

Po roce 1996 především dochází k výraznému nárůstu frekvence povolání „politik“ (starosta, poslanec, ministr atd.) mezi poslanci. Kandidáti, kteří uváděli, že jsou profesionálními politiky, tvořili až do roku 2010 ve všech volbách

nadpoloviční většinu zvolených poslanců (v roce 2006 téměř tři čtvrtiny) a to napříč všemi stranami. Kandidáti se nesnažili svým deklarovaným povoláním voličům podobat, spíše zdůrazňovali svoje zkušenosti a profesionalitu v politice. Od tohoto všeobecného trendu se odlišovaly hlavně nové strany. V roce 2006 to byla jen Strana zelených, která měla ze šesti zvolených poslanců pouze jednoho, který se voličům představil jako profesionální politik. V roce 2010 to byly Věci veřejné, z jejichž poslanců se před volbami za politika neoznačoval ani jeden. Poslanci těchto nových parlamentních stran většinou nenavazovali na předchozí politické působení, ale prezentovali se právě skrze svou jinou odbornost, čímž se snažili distancovat od dosavadní politiky, kterou kritizovali a kterou slibovali změnit.

Volby v roce 2013 se od předchozích zcela odlišovaly. Poslanci se stalo pouze 9 kandidátů, kteří uváděli, že jsou profesionální politici působící na celostátní úrovni (poslanci, ministři apod.) a 30 profesionálních politiků z komunální a krajské úrovně (starostové, hejtmani apod.). Podíl deklarovaných „profesionálních politiků“ mezi poslanci tak klesl pod 20 %. To ovšem neznamená, že by došlo k radikální personální obměně Poslanecké sněmovny. Ačkoli se v posledních dvou volebních cyklech projevuje zvyšující se míra personální obměny české Poslanecké sněmovny, není tato obměna příliš radikální (Mareček 2015) – svůj poslanecký mandát obhájilo 117 z 200 poslanců zvolených v roce 2013 (včetně těch, kteří kandidovali za jinou stranu než v roce 2010). Změny v uváděném povolání tak spíše ukazují na tendenci kandidátů vyhýbat se profesnímu označení „poslanec/politik“. To byla jasná reakce na nálady veřejnosti. Jak ukazují dlouhodobé průzkumy CVVM, povolání „poslanec“ nepatřilo v očích české veřejnosti v posledních letech mezi příliš prestižní. V červenci 2013, několik měsíců před říjnovými předčasnými parlamentními volbami, se poslanec dokonce propadl v žebříčku prestiže vybraných profesí na úplně poslední místo (Tuček 2013).¹¹ Ačkoliv se ve volbách 2013 budoucí poslanci prezentovali svými „nepolitickými“ profesemi podstatně častěji, než tomu bylo běžné v letech 1996–2006, nelze o nich v žádném případě hovořit jako o lidech, kteří reprezentují sociální či profesní strukturu běžné společnosti. Je to patrné již ze samotného údaje o vysokoškolském titulu, jímž většina zvolených poslanců disponuje. Nadreprezentovanost vysokoškolsky vzdělaných poslanců bývá v odborné literatuře vysvětlována tím, že moderní kariéra v politice vyžaduje určité akademické schopnosti, jako jsou analytické myšlení, rétorické schopnosti či schopnost práce s texty (viz Jahr 2003; Linek 2009). Na rozdíl od situace za první republiky se zastoupením konkrétních profesí mezi poslanci jednotlivé strany příliš neodlišují.

¹¹ Ani jiní profesionální politikové na tom nejsou o mnoho lépe než poslanci. Zatímco v roce 1990 bylo povolání „ministr“ druhé nejprestižnější, v roce 2013 zaujal ministr v žebříčku prestiže až dvacáté čtvrté místo (Tuček 2013).

Obecně jsou ve volbách po roce 1989 mezi zvolenými poslanci výrazně nadreprezentovány skupiny z vyšších sociálních tříd: lékaři, řídicí pracovníci (manažeři), obchodníci, živnostníci, vysokoškolští profesoři, inženýři a stavitelé. Oproti první republice (a prvním dvěma volbám po roce 1989) mají naopak marginální zastoupení dělníci, řemeslníci nebo zemědělci. Dramaticky poklesl počet poslanců pracujících jako redaktori a spisovatelé. Povolání učitel se za první republiky vyskytovalo napříč politickým spektrem, v novodobých volbách bylo zastoupeno zejména u komunistů, o něco méně často i u sociálních demokratů. Proměnil se též charakter úředníků – zatímco za první republiky to byli zejména všeobecní administrativní pracovníci, v novodobých volbách se často jednalo o nejvyšší úředníky veřejné správy.

Tabulka 2: Povolání poslanců zvolených v letech 1996–2013 (absolutní četnost)

	1996	1998	2002	2006	2010	2013
politici	94	99	102	108	73	9
politici (komunální)	12	17	16	36	31	30
odboráři	3	1	3	0	0	1
řídicí pracovníci (manažeři)	18	10	6	10	10	24
inženýři a stavitelé	1	9	12	4	7	12
lékaři	7	4	8	3	18	22
profesoři vysokých škol	6	5	3	3	9	14
profesoři středních škol	0	2	1	1	2	1
učitelé	3	5	5	4	5	19
vědci	4	6	2	3	3	5
advokáti	8	5	12	3	10	11
redaktori a spisovatelé	7	0	2	2	3	8
duchovní	0	0	1	0	0	0
sportovci	0	1	0	0	1	2
umělci	1	3	1	0	0	2
obchodníci	3	12	8	7	10	12
technici	4	3	2	2	0	2
zdravotní pracovníci	0	0	0	0	0	2
úředníci	12	7	7	6	7	8
zemědělci	1	4	0	0	1	2
dělníci	2	0	0	0	0	0
vojsko	1	0	0	0	0	0
soukromníci (živnostníci)	8	6	7	8	6	14

studenti	3	0	0	0	1	0
důchodci	2	0	0	0	1	0
ostatní	0	1	1	0	1	0

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat ČSÚ.

Určité odlišnosti se však začínají objevovat ve volbách v roce 2013, kdy se snížil počet profesionalizovaných politiků. Je to patrné zejména u strany ANO, která má oproti ostatní politickým stranám mezi svými poslanci nadprůměrné množství řídicích pracovníků (manažerů) a soukromníků. ČSSD má větší počet komunálních a krajských politiků, KSČM zase učitelů.

Tabulka 3: Struktura povolání zvolených poslanců dle jednotlivých stran v roce 2013 (absolutní četnost)

	KSČM	ČSSD	KDU- ČSL	ODS	TOP 09	ANO 2011	Úsvit
politici	1	1	1	2	3	0	1
politici (komunální)	3	11	4	3	4	3	2
odboráři	0	1	0	0	0	0	0
řídící (manažeri)	2	1	3	0	1	15	2
inženýři a stavitelé	4	5	0	2	0	0	0
lékaři	0	6	2	1	5	7	1
profesoři vysokých škol	0	1	1	4	4	4	0
profesoři středních škol	0	0	0	0	1	0	0
učitelé	10	4	0	1	3	0	1
vědci	3	0	1	0	1	0	0
advokáti	3	4	0	2	0	2	0
redaktoři a spisovatelé	0	1	1	0	1	4	1
sportovci	0	1	0	0	0	0	1
umělci	0	1	0	0	0	1	0
obchodníci	6	4	0	0	1	0	1
technici	0	1	0	0	0	0	2
zdravotní pracovníci	0	0	0	0	0	1	1
úředníci	1	4	0	0	0	1	1
zemědělci	0	0	1	0	1	0	0
soukromníci (živnostníci)	0	4	0	1	1	8	0

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat ČSÚ.

7. Deklarované profese politiků, jejich změny v čase a diskuse nad příčinami těchto změn

Podle francouzského politologa Jeana Blondela existují tři modely parlamentů z hlediska převažujících povolání poslanců, které odrážejí různé sociálně-ekonomické modely uspořádání různých typů společností. V 70. letech, kdy Blondel svoje výzkumy publikoval, bylo pro parlamenty v průmyslově vyspělých společnostech charakteristické vysoké zastoupení právníků, v parlamentech v komunistických zemích dominovali dělníci, rolníci a také inteligence,¹² zatímco v parlamentech v rozvojových zemích patřili mezi dominantní profesní skupiny úředníci, učitelé a manažeři (Blondel 1973: 81). Již dlouho před Blondelem a také v obecnější rovině se povoláním poslanců zabýval Max Weber. Ten již na počátku roku 1919 zmiňoval ve své přednášce *Politika jako povolání*, že „existují dva způsoby, jak vytvořit z politiky své povolání. Člověk buď žije ‚pro‘ politiku nebo žije ‚z‘ politiky... ‚Z‘ politiky jako povolání žije ten, kdo si z ní snaží vytvořit trvalý zdroj příjmu, ‚pro‘ politiku žije ten, u koho tomu tak není“ (Weber 1990: 19). Z hlediska ekonomického to znamená, že člověk, který by žil pro politiku, by nemohl být zcela závislý na příjmech, které mu tato funkce přinášela (Weber 1990: 20). Podle Webera je profesionalizace politiky nutným a nevyhnutelným důsledkem příchodu moderní demokracie, podobně jako je profesionalizace byrokracie typickým znakem moderní státní správy.

Pro evropské demokratické parlamenty, ale po roce 1996 i pro Českou republiku, je charakteristická silně zastoupená skupina profesionálních politiků, pro které se práce poslance stává prací na plný úvazek a hlavním zdrojem příjmů (Jahr 2003; Best a Cotta 2000). Profesionalizace politiků posiluje jejich odborné kompetence vykonávat mandát, což se dá považovat za přínosné pro fungování společnosti, zároveň ovšem profesionalizace politiků mění jejich strategické uvažování. Jakmile někdo začne vnímat politiku jako svou profesi a živobytí, stávají se pro něj potencionální náklady, vyplývající z případné porážky ve volbách, dramaticky vyšší (Borchert 2009: 2). To zvyšuje nebezpečí, že profesionální politici ohrožení potenciální ztrátou mandátu v nadcházejících volbách nebudou při svém rozhodování v zákonodárném sboru sledovat zájmy svých voličů, potažmo státu, ale budou se především snažit zabezpečit svoji vlastní profesní budoucnost.

Proces profesionalizace parlamentů v postkomunistických zemích a vytváření politických elit byly předmětem studie Gabrielly Ilonszki a Michaela Edingera (2007). Autoři sledovali obory studia poslanců a poukázali na silnou nadreprezentaci absolventů technických oborů. Za jeden z důvodů považují odkaz komunistických vlád, které technické odbory velmi podporovaly.¹³ Jejich

¹² Inteligence byla v daném modelu nejvíce vnímaná jako straničtí aktivisté a manažeři, kteří byli „inženýry“ celého systému a vytvářeli „naději zítřka“ (Blondel 1973: 84).

¹³ Tento trend jsme mohli zaznamenat i v případě ČR, zejména ve volbách v roce 1990 (viz výše).

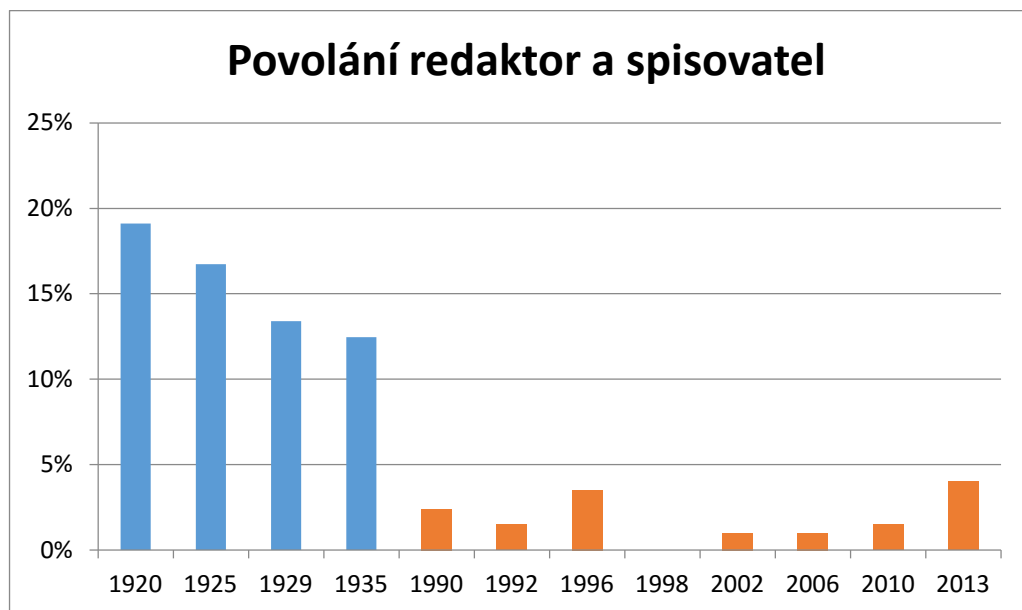
absolventi přitom nebyli, na rozdíl od absolventů oborů humanitních, považování za příliš spjaté s komunistickou ideologií (Ilonszki a Edinger 2007: 146).

Co vypovídají v tomto ohledu námi zjištěné údaje o profesích českých poslanců a jejich změnách v čase? Na první pohled je vidět, že rozdíly mezi profesním složením poslanců za první republiky a po roce 1989 jsou značné. Jen málo prvorepublikových poslanců se označovalo za profesionální politiky, většina z nich se naopak hlásila ke konkrétním profesím. To nepochybně souvisí se skutečností, že řada prvorepublikových politických stran se dá přímo označit za strany stavovské, které otevřeně zastupovaly zájmy konkrétně definovaných sociálních skupin (Kostelecký et al 2014). Poslanci takových stran pak měli samozřejmě motivaci hlásit se k profesím, jejich zájmy hodlali v parlamentu zastupovat.¹⁴ Povolání kandidujícího bylo pro prvorepublikové voliče důležitým „sdělením“, že se jim podobá, a proto bude hájit právě jejich zájmy a zájmy jejich sociálně-ekonomické skupiny. Daleko větší podíl poslanců, kteří se po roce 1996 během své kandidatury hlásili k povolání profesionálního politika, souvisí s posunem od chápání politické reprezentace, která klade důraz na podobnost zastupitele s voličem, k reprezentaci, ve které je klíčové, aby měl zastupitel kvalifikaci a disponoval schopností vykonávat politickou profesi jako takovou bez ohledu na to, jestli má podobné zájmy a zkušenosti jako volič. Jinými slovy – za první republiky voliči předpokládali, že když budou mezi poslanci lidé, kteří mají podobné životní a pracovní zkušenosti jako oni, bude i větší pravděpodobnost, že budou hájit jejich zájmy v reálném politickém jednání. Spolu se změnami sociální struktury a postupnou přeměnou politických stran směrem od stavovských ke stranám typu catch-all zaznamenanými po roce 1989 již tolik nejde o hájení zájmů konkrétních sociálních skupin, ale spíše o obecnou schopnost zastávat poslaneckou funkci. Dá se proto předpokládat, že voliči budou spíše preferovat kandidáty s prestižním zaměstnáním, které má vztah k politickému úřadu (McDermott 2005; Bernard 2012). Jestliže si kandidát přináší zkušenosti a schopnosti z prestižního povolání v minulosti, budou voliči s větší pravděpodobností vykazovat podporu tomuto kandidátovi, stejně tak jako hodnotí potenciální zaměstnavatelé uchazeče o zaměstnání (McDermott 2005: 203). Jestliže toto vysvětlení platí, není překvapivé, že některé profese poslanců běžné v období první republiky dnes chybí. Jde především o dělníky a rolníky, u kterých může panovat pochybnost o jejich odborné připravenosti na zastávání úřadu zákonodárce i mezi jejich potenciálními voliči.

Dalším příkladem profese, která při srovnání období první republiky a období po roce 1989 z parlamentu mizí, jsou novináři, redaktori a spisovatelé (viz graf č. 3).

¹⁴ To platilo, s výjimkou roku 1935, i pro německé strany.

Graf 3: Zastoupení redaktorů a spisovatelů mezi zvolenými poslanci (relativní četnost)

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat ČSÚ a PSP ČR.

Za první republiky byli novináři mezi poslanci zastoupeni velmi početně. Řada novinářů patřila *de facto* ke kmenovým pracovníkům politických stran. Coby redaktori tehdy převážně stranického tisku dělali práci, na kterou si dnešní strany najímají PR agentury. V tomto ohledu nebyla situace v meziválečném Československu nijak výjimečná. Ve svém výzkumu zastoupení novinářů v Poslanecké sněmovně a v Senátu australského parlamentu v období mezi lety 1901 a 2007 ukázali Errington a Miragliotta (2009) totéž i na příkladu Austrálie. Jejich studie je ovšem zajímavá i tím, jak vysoké zastoupení novinářů mezi politiky v první polovině 20. století vysvětluje. Podle nich profese novinářů a politiků vyžadují řadu podobných schopností a dovedností – mezi ně patří zejména efektivní komunikační dovednosti, schopnost adekvátně zpracovávat nové informace a rychle reagovat na náhlé a nečekané situace. Oběma profesím je také společná ambicióznost a určitá míra „soupeřivosti“. Autoři ovšem ukazují, jak se postupnou profesionalizací obou povolání stávalo spojení role žurnalisty a politika stále obtížnější. Žurnalistické vzdělání svým absolventům postupně přinášelo silnou profesionální identitu a stávalo se překážkou k přechodu k politické kariéře. Společenská očekávání stran role sdělovacích prostředků, jež mají být nezávislé na politické moci, také vytvořila atmosféru napjatých a problémových vzájemných vztahů (Errington a Miragliotta 2009: 532).

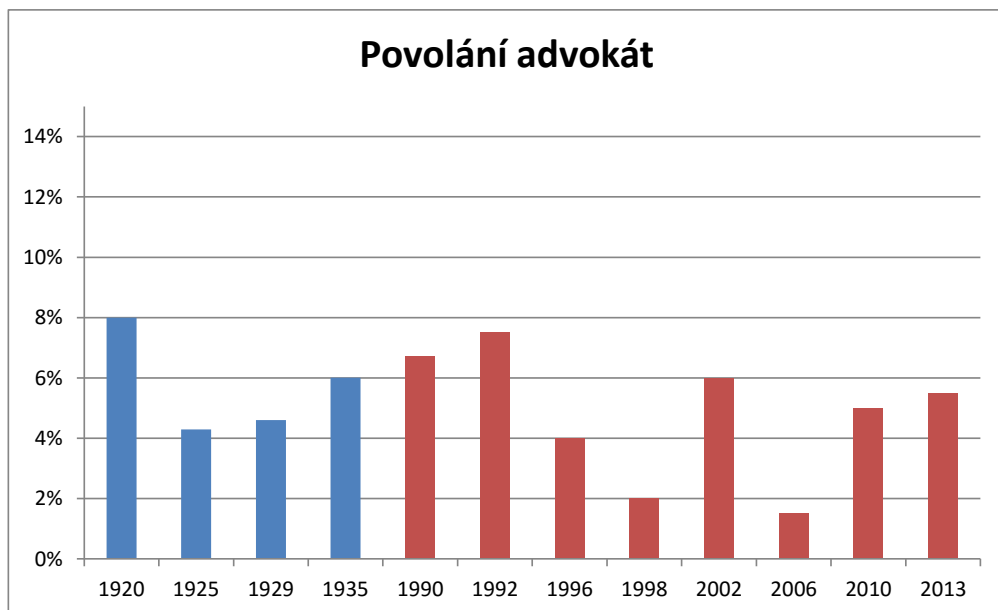
Kepplinger a Kocher tvrdí, že oddělením politické instituce od médií byla postupně narušena jejich „společná teoretická tradice“, jejich „funkční vztah“

a „pracovní výměna“. V průběhu let se politici stali závislí na médiích jako na prostřednících ke komunikaci s veřejností, zatímco novináři jsou závislí na politicích coby zdroji informací ve zpravodajství a zároveň se stávají „hlídacími psi demokracie“. Zajímavé je také tvrzení, že dnes již novináři a politici patří do odlišných společenských tříd (Kepplinger a Kocher 1990: 286–287).

Tento vývoj ve vztahu novinářů a politiků bylo možno pozorovat i v České republice. Po roce 1989 byl kladen velký důraz na politickou nezávislost médií. Stranické noviny prakticky přestaly existovat, nebo se staly na mediální scéně marginálními. Elektronická média pak přímo dostala zákonnou povinnost „zajistit, aby ve zpravodajských a politicko-publicistických pořadech bylo dbáno zásad objektivity a vyváženosti a zejména nebyla v celku vysílaného programu jednostranně zvýhodňována žádná politická strana nebo hnutí“ (§ 31, odst. 3 zákona 231/2001). Aniž bychom se domnívali, že média jsou skutečně nestranná, existující legislativní uspořádání i obecná nálada ve společnosti efektivně komplikují přechod novinářů mezi politiky a zpět do médií, což nepochybně přispělo k prudkému snížení počtu poslanců z této profesní skupiny v postkomunistickém období.

Zatímco některé profese z parlamentu mizí, jiné jsou v Poslanecké sněmovně zastoupeny stabilně, bez ohledu na sledované období. Nejvýraznějším příkladem takové mezi politiky stabilně zastoupené profese je povolání advokáta (viz graf č. 4).

Graf 4: Zastoupení advokátů mezi zvolenými poslanci (relativní četnost)

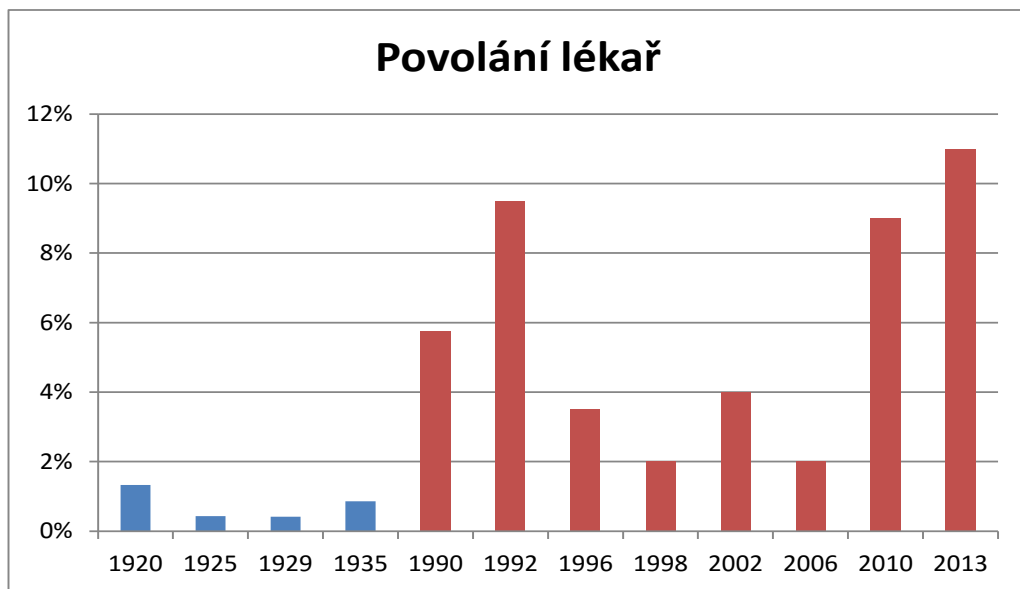

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat ČSÚ a PSP ČR.

Právnícké povolání jako původní profese poslanců bylo předmětem několika studií. Autoři v nich zdůrazňovali dobrou profesní připravenost právníků na práci poslance, zejména dovednosti upotřebitelné v legislativní práci (Matthews 1985; Lasswell a McDougal 1948). Dá se předpokládat, že právníci budou mít znalosti ohledně legislativních procesů, ale i schopnost diskutovat, argumentovat a vyjednávat, takže si do své politické funkce přinášejí určité know-how ze své odborné profese. Dalším faktorem usnadňujícím zapojení právníků a zvláště pak advokátů do práce poslanců je jejich relativně snadná zastupitelnost v původním povolání. Minimálně část odborné činnosti advokátů může být během vykonávání mandátu poslance vykonána jiným partnerem z právnícké praxe, který tak udržuje chod firmy, zatímco oni jsou činní v Poslanecké sněmovně. Ba co více, advokáti mohou profesně těžit ze svých zkušeností a získaných kontaktů vytvořených během jejich politické kariéry při návratu z politického života do právnícké praxe (Meinhold a Hadley 1995), takže práce poslance nijak neohrožuje budoucí profesní dráhu advokáta v případě neobhájení mandátu. Max Weber v této souvislosti připomínal i časovou flexibilitnost povolání advokáta, se kterou jsou schopni advokáti spojovat politiku s právní praxí (Weber 1990: 20, 32). Právě flexibilitnost, možnost do jisté míry svobodně nakládat se svým časem, je pro poslance důležitá.

Existují i profese, které jsou po roce 1989 v Poslanecké sněmovně zastoupeny více, než tomu bylo za první republiky. Je tomu tak například v případě lékařů, u nichž byl největší nárůst zaznamenán po volbách v roce 2010. Povolání lékaře má v České republice značnou prestiž a úctu, což také potvrzují šetření prestiže povolání, které provádí CVVM, v nichž lékař dlouhodobě zaujímá v žebříčku první místo. Dá se proto očekávat, že v situaci, kdy je prestiž kandidáta významnější než jeho podobnost s voliči, budou voliči informováni, že kandidát je lékař, hodnotit kladně, podobně jako je tomu i v komunální politice (Bernard 2012). Vzhledem k tomu, že lékaři jsou zpravidla dobře napojení na komunitu, ve které působí, mohou mít dobré předpoklady k úspěšné práci politika. Lékaři vystupují jako experti a kvalifikovaní odborníci, kteří s jistotou a s prokazatelným úspěchem používají přesné znalosti a dovednosti k řešení složitých problémů (Glaser 1960: 235–237).

Graf 5: Zastoupení lékařů mezi zvolenými poslanci (relativní četnost)

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat ČSÚ a PSP ČR.

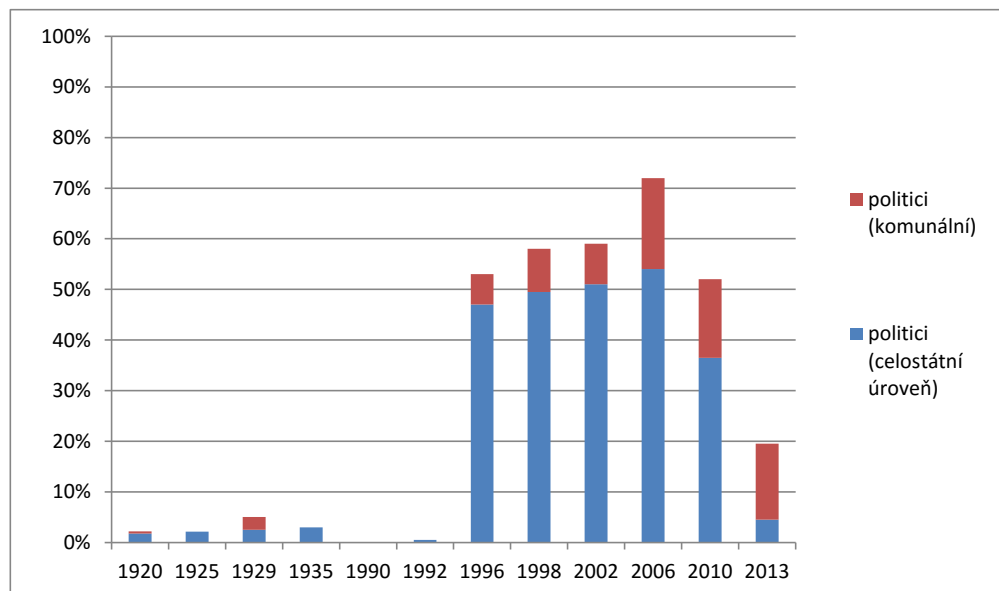
Glaser se domnívá, že dalším z faktorů majícím vliv na nárůst zastoupení lékařů mezi poslanci může i být proměna v organizaci medicínské praxe. Z individuální a soukromé praxe se přechází ke zbyrokratizovanému systému a od přímé léčby pacientů k posílení preventivní medicíny. Díky tomuto posunu je větší pravděpodobnost, že lékaři mohou ve své práci získat relevantní politické dovednosti, které jsou využitelné i v práci politika (Glaser 1960: 234). Odrazovat od vstupu do politiky může lékaře naopak skutečnost, že politika je často spojována s korupcí, tunelováním, se „špinavými rukama“, zatímco profese lékaře byla vždy profesí „čistých rukou“ (Cunnigham 1951: 52).

Dalšími profesemi, u nichž je možno zaznamenat vzrůstající zastoupení mezi poslanci v Poslanecké sněmovně, jsou manažeři a vyšší úředníci. Rostoucí podíl poslanců profesně pocházejících z vyšších úrovní státní správy je v České republice obdobný jako v západní Evropě a vzhledem k dlouhodobému posilování role státu ve společnosti není příliš překvapující. Naopak nárůst zastoupení manažerů jak soukromých, tak státních firem mezi poslanci představuje velmi specifický rys postkomunistických parlamentů. Naznačuje intenzivní vztah mezi politikou a ekonomikou vytvářený během postkomunistické transformace. Ilonszki a Edinger (2007: 147) se domnívají, že manažeři v parlamentech postkomunistických zemí mají jako motivaci pro vstup do politiky spíše obchodní zájmy než politické důvody. Zároveň může být pro manažery vstup do politiky atraktivním a užitečným krokem v jejich budoucí profesní kariéře, protože práce v politice sama jim o sobě přináší užitečné zkušenosti

a napomáhá k vytvoření obchodně využitelné sítě kontaktů (Ilonszki a Edinger 2007: 149).

Postkomunistické období bylo svědkem prudkého zvýšení počtu poslanců, kteří se na kandidátních listinách označovali za profesionální politiky. Graf č. 6 ukazuje počet poslanců, kteří se označovali za profesionální politiky, s odlišením politiků působících před zvolením do parlamentu na celostátní úrovni a politiků působících na komunální a regionální úrovni.

Graf 6: Zastoupení profesionálních politiků mezi zvolenými poslanci (relativní)

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat ČSÚ a PSP ČR.

Jak upozorňuje Maříková, profese politika (političky) se v 90. letech České republiky teprve začala formovat, a nebylo proto zřejmé, jakou kvalifikaci by lidé, kteří chtějí tuto profesi vykonávat, měli mít. Maříková se ve svém výzkumu snažila identifikovat faktory, které obecně zvyšují šanci na vstup do politiky. Výzkum potvrdil, že větší předpoklad vykonávat profesi politika mají lidé s vysokoškolským vzděláním. Oproti západoevropským zemím chybí kvůli zpřetrhanému politickému vývoji kontinuita politické angažovanosti v rámci rodinné tradice (Maříková 1997: 439).

Z grafu je patrný relativní nárůst zastoupení profesionálních politiků z řad komunálních a regionálních politiků mezi poslanci, který je zvláště patrný po volbách v roce 2006. Zvýšený důraz na sebe prezentaci profesionálních politiků jako politiků komunálních či regionálních se objevuje brzy poté, co se ve výzkumech veřejného mínění (Horáková 2005) začala zkoumat důvěryhodnost obecních a krajských zastupitelstev a ukázalo se, že obě tyto instituce požívají větší

důvěry než parlament. Tato situace trvá až dodnes (Kunštát 2014). Zvýšené zastoupení komunálních a regionálních politiků v parlamentu však nemusí být jenom důsledkem snahy kandidátů nastavit před volbami voličů relativně populárnější tvář profesionální politiky, ale může být i důsledkem institucionální změny v politických stranách. Politolog Tomáš Lebeda upozorňuje na to, že zvolením krajských zastupitelstev se v České republice zrodila nová střední úroveň politiky, která s sebou přinesla zárodek regionálních stranickopolitických elit. Ve svých textech z počátku tisíciletí (Lebeda 2003: 147–148; 2004: 246–249) vyjadřoval názor, že od tohoto okamžiku by měli začít při sestavování kandidátek do Poslanecké sněmovny dominovat komunální a krajský politici, protože právě ti mají užší vztah k danému regionu a užší kontakt s krajskými stranickými orgány. To se následně potvrdilo i empirickým výzkumem fungování stranických nominací (např. Outlý et al. 2009; Spáč 2012). Na jedné straně se tak setkáváme s tendencí politických stran nominovat na čelní místa celostátně nejznámější politiky bez ohledu na vazbu na konkrétní region, na straně druhé existují jasné tendence využít vlivu politických osobností na regionální úrovni, které budou voličům bližší a nebudou mít tak „pošramoceně“ jméno u veřejnosti jako profesionální politici-poslanci. Ve volbách v roce 2013, ve kterých výrazně uspěly nové politické subjekty, byla tato tendence ještě zvýrazněna.

8. Závěr

Profesní složení poslanců Poslanecké sněmovny za první republiky výrazně odráželo model deskriptivní reprezentace, zvláště u některých politických stran: zejména agrární a živnostenské strany, ale i strany komunistické či sociálně-demokratické strany dělnické. Stranické nominace, sebeprezentace kandidátů a konečně i profesní složení zvolených poslanců odrážely předpoklad, že poslanec příslušné strany se má podobat stranickým voličům a v parlamentu bude reprezentovat a hájit zájmy voličů vycházející ze sdílené identity a příslušnosti k určité skupině lidí. Samotné povolání poslanců tak bylo výrazným identifikačním nástrojem, který strany používaly při komunikaci s voliči a mnohdy se v něm odráží i programové zaměření stran. V postkomunistické Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky naopak deklarovaná socioprofesionální struktura poslanců jen minimálně odráží strukturu společnosti. Změny, které nastaly během mezi dvěma sledovanými časovými obdobími, v tomto ohledu zcela změnila pravidla hry. Výrazně se změnila samotná socioprofesionální struktura společnosti, politické strany ztratily charakter masových stran, výrazně se oslabily potenciální vazby mezi stranami a socioprofesionálně definovanými skupinami ve společnosti. Zejména po roce 1996 se politika zprofesionalizovala a stala se odbornou a profesionální činností. Zatímco za první republiky voliči očekávali, že jejich zájmy budou nejlépe hájeni lidmi, kteří mají podobné životní a pracovní zkušenosti a sledují tím pádem stejné zájmy, v současné době se podobnost zastupitele s potenciálním

voličem stává ve volebních strategiích irelevantní. Kandidáti k voliči promlouvají zejména skrze deklarování svých schopností a kvalifikací, které voličům sdělují, že funkci poslance za danou politickou stranu budou řádně a poctivě plnit. Profese kandidátů na poslance uváděné na volebních lístcích však přesto neztratily úplně svoji relevanci. Profese politiků jsou však používány utilitárně a zjevně s přihlédnutím k náladám ve společnosti a jejich změnám, měřeným výzkumy veřejného mínění.

Literatura a prameny

- Bernard, Josef (2012): „Individuální charakteristiky kandidátů ve volbách do zastupitelstev obcí a jejich vliv na volební výsledky.“ *Sociologický časopis* 48(4): 613–640.
- Best, Heinrich a Maurizio Cotta (eds.) (2000): *Parliamentary Representatives in Europe 1848–2000: Legislative Recruitment and Careers in Eleven European Countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Best, Heinrich a Michael Edinger (eds.) (2003): *Representative Elites in Post-Communist Settings*. Jena: Jena University Press.
- Blondel, Jean (1973): *Comparative Legislatures*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Borchert, Jens (2009): *Ambition and Opportunity in Federal Systems: The Political Sociology of Political Career Patterns in Brazil, Germany, and the United States*, online (http://campus.usal.es/~acpa/sites/default/files/Paper_Borchert.pdf), [ověřeno k 4. 4. 2016].
- Brito Vieira a Mónica, David Runciman (2008): *Representation*. Cambridge, Malden: Polity Press.
- Broklová, Eva (1992): *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Cabada, Ladislav a David Šanc (2005): *Český stranický systém ve 20. století*. Praha: Aleš Čeněk, s.r.o.
- Cotta, Maurizio a Heinrich Best (eds.) (2007): *Democratic Representation in Europe. Diversity, Change and Convergence*. Oxford: Oxford University Press.
- Cunningham, Robert M. Jr. (1951): „Can Political Means Gain Professional Ends?“ *The Modern Hospital* 77(6): 51-56.
- Červenka, Jan (2014): *Občané o volbách do Evropského parlamentu*. Tisková zpráva CVVM ze dne 28. 4. 2014, online (<http://cvvm.soc.cas.cz/volby-a-strany/obcane-o-volbach-do-evropskeho-parlamentu-duben-2014>), [ověřeno k 7. 4. 2016].
- Dahl, Robert A. (1989): *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University.
- Errington, Wayne a Narelle Miragliotta (2009): „From the Gallery to the Parliament: Journalists in the House of Representatives and Senate, 1901–2007.“ *Australian Journal of Politics and History* 55(4): 530-543. DOI: 10.1111/j.1467-8497.2009.01531.x
- Gelnarová, Jitka (2010): „Reprezentace žen v politice z pohledu politické teorie aneb ‚Co všechno znamená, když se řekne, že ženy jsou v politice podreprezentovány?‘“ *Acta Politologica* 2(2): 120-135.
- Glaser, Willam A. (1960): „Doctors and Politics.“ *American Journal of Sociology* 66(3): 230-245. DOI: 10.1086/222875

- Goodin, Robert F. (2004): „Representing Diversity.“ *British Journal of Political Science* 34(3): 453-468. DOI: 10.1017/S0007123404000134
- Ilonszki, Gabriella a Michael Edinger (2007): „Mps in Pos-Communist and Post-Soviet Nations: A Parliamentary Elite in the Making.“ *Journal of Legislative Studies* 13(1): 142-163. DOI: 10.1080/13572330601165436
- Horáková, Naděžda (2005): *Důvěra ústavním institucím*. Tisková zpráva CVVM ze dne 23.12 2015, online (<http://cvvm.soc.cas.cz/instituce-a-politici/duvera-k-ustavnim-institucim-a-spokojenost-s-politickou-situaci-10>), [ověřeno k 7. 4. 2016].
- Jahr, Stefan (2003): „The Occupational Background of Newcomers in the German Federal State Parliaments from 1990 until 2003.“ *Representative Elites in Post-Communist Settings, Reihe: Gesellschaftliche Entwicklungen nach dem Systemumbruch* 2003(8): 11-17.
- Kepplinger, Hans Mathias a Renate Kocher (1990): „Professionalism in the Media World?“ *European Journal of Communication* 5(2-3): 285-311. DOI: 10.1177/0267323190005002008
- Kostecký, Tomáš, Renáta Mikešová, Markéta Poláková, Daniel Čermák, Josef Bernard a Martin Šimon (2014): *Koho volí Vaši sousedé? Prostorové vzorce volebního chování na území Česka od roku 1920 do roku 2006, jejich změny a možné příčiny*. Praha: SLON.
- Krejčí, Oskar (2006): *Nová kniha o volbách*. Praha: Professional Publishing.
- Kunštát, Daniel (2014): *Důvěra ústavním institucím v říjnu 2014*. Tisková zpráva CVVM ze dne 24. 10. 2014, online (<http://cvvm.soc.cas.cz/instituce-a-politici/duvera-ustavnim-institucim-a-spokojenost-s-politickou-situaci-v-rijnu-2014>), [ověřeno k 7. 4. 2016].
- Lasswell, Harold D. a Myres S. McDougal (1948): *The Analyses of Political Behaviour: An Empirical Approach*. New York: Oxford University Press.
- Lebeda, Tomáš (2003): „Vybrané dopady volební reformy.“ In: Lukáš Linek, Ladislav Mrklas, Adéla Seidlová a Petr Sokol (eds.), *Volby do Poslanecké sněmovny 2002*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 141-151.
- Lebeda, Tomáš (2004): „Konečná podoba volebního systému pro Poslaneckou sněmovnu. Otazníky nad vynucenou úpravou z roku 2002.“ In: Miroslav Novák, Tomáš Lebeda et al., *Volební a stranické systémy ČR v mezinárodním porovnání*. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 231-239.
- Linek, Lukáš a Alžběta Bernardyová (2009): „Kdo jsou čeští poslanci? Socio-demografická struktura poslanců Parlamentu ČR.“ *Socioweb* 2009(10), online. (http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/171_sw%252010.pdf), [ověřeno k 7. 4. 2016].
- Linek, Lukáš (2009): „Socio-demografická struktura poslanců a její vliv na politické postoje.“ In: Zdenka, Mansfeldová a Lukáš Linek (eds.), *Český parlament ve druhé dekádě demokratického vývoje. Sociologické studie 09:8*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 95-111.
- Lipset, Martin a Stein Rokkan (1967): *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. Toronto: The Free Press.
- Kučera, Milan (1994): *Populace České republiky 1918 – 1991*. Praha: Česká demografická společnost. Sociologický ústav AV ČR.
- Jenerálová, Ivana (2011): *Vývoj české ekonomiky*, online (<http://www.czech.cz/cz/Podnikani/Ekonomicka-fakta/Vyvoj-ceske-ekonomiky>), [ověřeno k 28. 6. 2016].
- Mair, Peter (1997): *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Clarendon Press.

- Mansbridge, Jane (1999): „Should Blacks Represent Blacks and Women Represent Women? A Contingent ‚Yes‘“. *The Journal of Politics* 61(3): 627 – 657. DOI: 10.2307/2647821
- Mansbridge, Jane (2003). „Rethinking Representation.“ *American Political Science Review* 97(4): 515–528. DOI: 10.1017/S0003055403000856
- Manza, Jeff a Clem Brooks (2008): „Class and Politics.“ In: Annette Lareau a Dalton Conley (eds.), *Social Class: How Does it Work?* New York: Russell Sage Foundation, 201–231.
- Mareček, Jan Lukáš (2015): *Personální stabilita obsazování funkcí v Parlamentu České republiky*. Diplomová práce. Praha: Vysoká škola ekonomická, Fakulta mezinárodních vztahů.
- Matthews, Donald (1985): „Legislative Recruitment and Legislative Careers.“ In: Gerhard, Loewenberg, Samuel Patterson a Malcolm Jewell (eds.), *Handbook of Legislative Research*. Cambridge: Harvard University Press, 17-55.
- Maříková, Hana (1997): „Ženy ve vrcholových politických pozicích.“ *Sociologický časopis* 33(4): 435–444.
- McDermott, Monika L. (2005): „Candidate Occupations and Voter Information Shortcuts.“ *The Journal of Politics* 67(1): 201–219. DOI: 10.1111/j.1468-2508.2005.00314.x
- Meinhold, Stephen S. a Charles D. Hadley (1995): „Lawyers as political party activists“ *Social Science Quarterly* 76 (2), 364-380.
- Norris, Pippa a Joni Lovenduski (1995): *Political Recruitment. Gender, Race and Class in the British Parliament*. New York: Cambridge University Press.
- O’Neil (2001): “Representing People, Representing Nature, Representing the World.” *Government and Policy* 19, 483-500. DOI: 10.1068/c12s
- Vlada.cz (nedat.): „Období první republiky 1918 – 1938.“ online (<http://www.vlada.cz/assets/Období-první-republiky-1918.pdf>), [ověřeno k 9. 8. 2016].
- Outlý, Jan, Jan Prouza, Lukáš Linek, Filip Rigel a Petr Rezek (2009): *Navrhování a výběr kandidátů. Politické strany v ČR a ve střední Evropě*. Olomouc: Periplum.
- Phillips, Anne (1998): „Democracy and Representation: Or, Why Should It Matter Who Our Representatives Are?“ In: Anne Philips (ed.), *Feminism and Politics*. Oxford: Oxford University, 224–240.
- Pitkin, Hanna (1967): *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press
- Pollak, Johannes (2007): „Contested Meanings of Representation.“ *Comparative European Politics* 5(1), 87-103. DOI: 10.1057/palgrave.cep.6110104
- Pollak, Johannes, Jozef Bátora, Monika Mokre, Emmanuel Sigalas a Peter Slominski (2009): „On Political Representation: Myths and Challenges.“ *RECON Online Working Paper Series* 2009/03 online (http://www.reconproject.eu/main.php/RECON_wp_0903.pdf?fileitem=16662583), [ověřeno k 30. 8. 2016].
- Rehfeld, Andrew (2006): „Towards a General Theory of Political Representation.“ *The Journal of Politics* 68(1): 1–21. DOI: 10.1111/j.1468-2508.2006.00365.x
- Sapiro, Virginia (1981): „When are Interests Interesting?“ *American Political Science Review* 75(3): 701–721.
- Shabad, Goldie a Kazimierz M. Slomczynski (2002): „The Emergence of Career Politicians in Post-Communist Democracies: Poland and the Czech Republic.“ *Legislative Studies Quarterly* 27(3): 333-359. DOI: 10.2307/3598567

- Smith, Michael L. a Petr Matějů (2011). „Rastrifikace české politiky. Vývoj třídně podmíněného volebního chování v České republice v letech 1992-2010.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 47(1): 33-59.
- Spáč, Peter (2012): *Nominácie v českých politických stranách: Prípady volieb do Poslaneckej snemovne v roku 2010*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- Urbinati, Nadia a Mark E. Warren (2008): „The Concept of Representation in Contemporary Democratic Theory.” *The Annual Review of Political Science* 11(1), 387-412. DOI: 10.1146/annurev.polisci.11.053006.190533
- Volby do národního shromáždění: Historický přehled výsledků voleb za období 1920-1935* (1990): Praha: Federální statistický úřad.
- Tuček, Milan (2013): *Prestiž povolání – červen 2013*. Tisková zpráva CVVM ze dne 3. 9. 2013, online (http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7054/f3/e1u130903.pdf), [ověřeno k 2. 4. 2016].
- Weber, Max (1990): *Politika ako povolanie*. Brno: SPEKTRUM.
- Williams, Melissa (1998): *Voice, Trust, and Memory: Marginalized Groups and the Failings of Liberal Representation*. Princeton, NJ: Princeton University.
-

Professions of elected deputies during the interwar period and now

SUMMARY

The article focuses on a comparative analysis of the professions of Czech deputies in the interwar period and in the period after 1989. Based on Pitkin's theoretical framework of various types of representation, we assume that voting decisions are influenced not only by the electoral programs of parties, but also by the individual characteristics of candidates. In the Czech case, where a system of proportional representation with party lists has always been used in national elections to the lower chamber of parliament, information on the professions of individual candidates seeking election has always been made public on ballot papers. We used that information to build a database of elected representatives together with their professions as declared by candidates before they were elected to office. We analysed the professions of representatives elected in four elections to the Lower Chamber of the Czechoslovak National Assembly in the interwar period (elections in 1920, 1925, 1929 and 1935, only representatives elected in the Czech part of Czechoslovakia) and eight analogous parliamentary elections held in the post-communist period (the 1990 and 1992 elections to the Czech National Council and the 1996, 1998, 2002, 2006, 2010, and 2013 elections to the Lower Chamber of the Parliament of the Czech Republic). The number of representatives elected in the Czech Lands was about 230 in each of the pre-war elections; after 1989, the number of elected representatives was 200 in each election. It is important to emphasize that the information about the professions of elected representatives was based on what they themselves, as candidates,

presented to voters. Information about the profession displayed in the party ballot may reflect the profession of candidates before they entered the career path of professional politics. In the event that a candidate presented two professions (typically one non-political profession plus a political profession – e.g. mechanical engineer, mayor) we categorize such candidates by their non-political profession. We assumed that if candidates present themselves by their civil profession they want to avoid being considered a professional politician and want to keep their non-political (or pre-political) professional identity.

Candidate professions may indicate whether they are considered to be sufficiently qualified and whether they are considered to represent the interests of voters. The aim of the article was to analyse the differences between the two historical periods and differences among parliamentary parties. The analysis revealed that the structure of parliamentary representative professions in the inter-war period was rather stable but that it changed dramatically when the inter-war and post-1989 periods were compared. In the inter-war period, the most common professions of elected representatives were journalists and writers, farmers, and clerks. Generally, representative professions tended to reflect the professions of their core voters. As different political parties aimed at representing the different social classes and socio-economic groups, the professions of representatives were rather different across political parties. Farmers were overrepresented among representatives of the Agrarian Party, workers were overrepresented among the representatives of the Communist Party, small entrepreneurs among the representatives of right-oriented parties, trade unionists among representatives of Social Democracy, etc. The professions of representatives thus to a great extent reflected a model of descriptive representation. Parties and their candidates sought to persuade their potential voters that the candidates share with them identity as well as the professional and life experiences that qualify them to become good representatives of their interests. The candidate professions served as an important sign to be used for communication with potential core voters. In contrast, the professions of elected representatives do not reflect the social structure of the society. Not only social structure changed dramatically between the interwar and post-1989 periods, but so did the political parties themselves. Political parties have lost the character of mass parties, links between parties and distinct social and professional interests have substantially weakened. In such conditions, the descriptive representation of voters has lost a substantial portion of its relevance. Candidates increasingly emphasise their professional competences and abilities instead of stressing their similarities with voters. As a consequence, the structure of the declared professions of candidates has changed. The far most frequently declared profession of candidates became various sorts of “professional politician”. Candidates tend to stress their professional political experiences, emphasizing the specialized competences and skills that they promise to use to the benefit of their potential voters. As far as the professions of elected representatives, there are no longer important differences among various parties. But it would be a mistake to say that candidate profession has completely lost its relevance. Parties as well as individual candidates tend to pragmatically follow public opinion polls and adjust declared professions in accordance with the popularity or unpopularity of different professions. Thus, the number of candidates who declared local politician or mayor as their profession increased substantially after opinion polls revealed that local politicians are considered substantially

more popular than national politicians. Similarly, as a reaction to the disillusion of the general public with the political situation in the country after the economic crisis of 2008-2009, there was a noticeable decrease in the number of professional politicians among the declared professions. In any case, however, with the changes in social structures and the shift of parties as representatives of distinct professions and social classes towards catch-all parties, the descriptive type of representation is on the decline.